

SPROGMUSEET

Redaktør: Ole Stig Andersen

Stavelser. Del 1: Hvad er en stavelse?

 Af [Ruben Schachtenhaufen](#) 4. maj 2010 • I kategorien [Udtale](#)

Når man skal lære at stave er det praktisk at dele sproget op i mindre byggeklodser som går igen i mange ord. Det er også praktisk at bruge stavelser som enhed, da udtalen af de enkelte bogstaver varierer alt efter hvor i stavelser de forekommer. Da jeg gik i skole, lærte vi at klappe os igennem ordene. VA-SKE-MA-SKI-NE. Fem klapper, fem stavelser. I dansk er vi vant til at tænke at der til hver stavelse hører ét vokalbogstav, og til hvert vokalbogstav hører én stavelse. I ord der er indlånt fra andre sprog, kan der godt nok være flere vokalbogstaver pr. stavelse. Vi udtaler *yoghurt*, *niveau* og *kleinsmed* som tostavelsesord, på trods af at de hver især indeholder mere end to vokaler. Og enkelte ord som *lejr* og *sejr* udtaler vi også som tostavelsesord på trods af at de kun indeholder en enkelt ortografisk vokal. Fonologisk set er de dog tostavelsesord; vi udtaler dem som om de var stavet *jugurt*, *nivo*, *klajnsmed*, *lejer* og *sejer*.

Vi har nok alle en intuitiv fornemmelse af hvor mange stavelser der er i et ord, men det er ikke altid lige let at give en videnskabelig definition på hvad en stavelse er, navnlig ikke hvis denne skal stemme overens med sprogbrugernes egen fornemmelse. Hvordan kan vi være sikre på at der faktisk er to stavelser i *sejr* og *niveau*? Og hvad med et ord som menneskelig; udtales det MEN-NE-SKE-LIG, MEN-SKE-LIG eller MENSKE-LIG?

Selvom verdens sprog kan lyde meget forskelligt, kan langt de fleste, hvis ikke alle, beskrives som bestående af stavelser som har nogle bestemte universelle egenskaber. I denne artikel vil jeg fortælle om hvordan man betragter stavelser fra et sprogvidenskabeligt perspektiv. I del 2 vil jeg fortælle om hvad der sker når sprog ikke overholder disse grundlæggende principper, som det fx sker i vid udstrækning i dansk.

Stavelsens anatomi

Stavelser findes i alle verdens sprog, men forskellige sprog kan stille forskellige krav til hvordan sprogets stavelser kan eller skal opbygges. Nogle sprog tillader kun stavelser der består af en enkelt konsonant og en enkelt vokal, mens det i andre sprog er almindeligt med stavelser bestående af et par vokaler omgivet af 2-3 konsonanter både foran og efter. Det sidste gælder fx dansk, hvor vi har ord som fx *skræmt*, *sprælsk*, *angst*, *strengt*.

Stavelsens struktur

Man kan dele stavelser op i et *onset*, en *kerne* og et *coda*. Kernen er selve det stavelsesbærende element, som typisk er en enkelt vokal, forkortet **V**. Stavelsens onset er den eller de konsonanter, forkortet **C**, der står før kernen, og coda er de konsonanter der følger efter kernen. Alle stavelser skal have en kerne, og almindeligvis har de også et onset, men codaløse stavelser, dvs. stavelser der slutter på en vokal – de kaldes også *åbne stavelser* – er meget almindelige, fx danske ord som *vi*, *slå*, *frø*, *ski* osv., og nogle sprog tillader slet ikke codakonsonanter. Danske stavelser kan normalt maksimalt have tre konsonantfonemer i onset, som i *strå*, og op til

fire i coda, fx *angst* (se dog [her](#)). Dvs. principielt er den maksimale fonologiske stavelsesstruktur **CCCVC**, men reelt er ord hvor alle pladserne udnyttes, uhyre sjældne.

Ud over at der er en begrænsning på hvor mange konsonanter en stavelse kan starte eller slutte med, så er der som regel også nogle begrænsninger på hvordan konsonantklyngerne kan være sat sammen. Godt nok har vi mange danske ord der starter med tre konsonanter, men der er kraftige begrænsninger på hvilke tre det kan være: Den første konsonant skal være **s**, dernæst skal der komme enten **p**, **t** eller **k**, og til sidst **l**, **r**, **v** eller **j**, fx *skvulp*, *straks*, *stjerne*, *spjæt*, *splat*, *sprog*, *skrift*.

Hvis stavelser kun starter med to konsonanter, er der færre begrænsninger på kombinationsmulighederne, men man kan stadig ikke vælge helt frit. I dansk skal første konsonant være en af lydene [p t k b d g s f v] og anden konsonant skal være en af lydene [b d g m n r l j]. Det er dog ikke alle kombinationsmuligheder vi tillader. Foran [b d g m] findes fx kun [s], og foran [n] findes kun [k g f s], efter [v] findes kun [r] osv., medmindre vi altså inddrager specielle ord som *ftalater*, *tmesis*, *pneumatik*, *Vladimir* osv. Desuden har vi ganske få ord der starter med [mj] eller [nj]: *Njal*, *mjød*, *mjav*.

I slutningen af stavelser gælder typisk de samme regler for hvilke konsonantgrupper der tillades, som der gælder i starten af stavelser, bare spejlvendt. Dvs. at hvis et sprog tillader konsonantgruppen **C₁C₂** i slutningen af en stavelse, så tillader det typisk også den omvendte rækkefølge **C₂C₁** i starten af en stavelse. Vi kan have således have ord der starter med **sl** og slutter med **ls**, fx *slap* og *hals*, men vi kan ikke have det omvendte, **lasp*, **hasl*.

Sonoritetsprincippet

Tendensen til hvordan konsonantgrupper kan være sammensat, er den samme i

"Klant ikke Deres Irmapiqe". For en del år siden gjorde Irma et omdiskuteret forsøg på at omgå den akavede bydemåde af ordet "klandre" ved at fjerne en stavelse

Seneste sprognyheder

19/3	Evolution i sprog: Dovenskab har ændret ord videnskab.dk
30/10	Hvem taler: Kan du høre forskel på menneske og maskine? www.dr.dk
6/3	Dansklærer: Tosprogede børn bliver sprogligt forstømt www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde fårter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand – hvilket ord er bedst? Dansk Sprognavn dsn.dk
28/3	Indigenous languages come from just one common ancestor, researchers say - ABC News (Australian Broadcasting Corporation) www.abc.net.au
27/3	UVic news - University of Victoria www.uvic.ca
26/3	New York Nonprofit Media: Native American nonprofit aims to boost community health by teaching Lakota language nynmedia.com
22/3	Teenage business owner aims to revitalize Blackfoot language globalnews.ca
19/3	Language revival preserving history www.smh.com.au

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sproguseet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'Udtale'

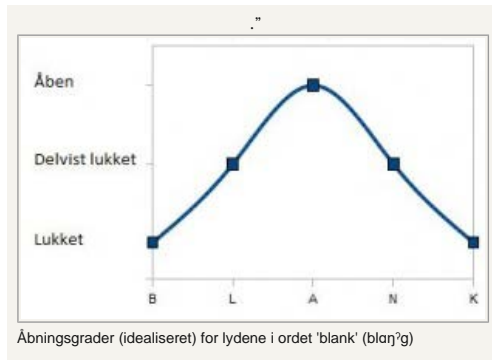
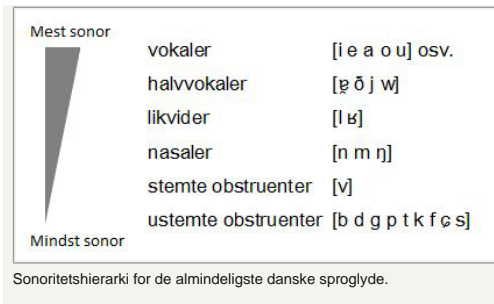
Sønderjyder og københavnere kender naboen på sproget
 Ældre mennesker sjusker med sproget
 Islændinges udtale af dansk
 Out of Africa

Nye kommentarer

Maj-Britt Kent Hansen til 1
 Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
 Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
 william fich til Jødiske efternavne
 Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
 Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
 Herluf Hansen til Ded borrijholmska måled
 Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?
 Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish
 Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

alverdens sprog, og det er næppe tilfældigt. Det princip der er på spil her, hedder *sonoritetsprincippet*, og det siger at en konsonant der er tættere på stavelsens kerne, skal være lige så eller mere sonor end en konsonant der er fjernere fra stavelsens kerne. Sonoritet, eller klangfyldighed, er nok for de fleste et ukendt begreb, men man kan forklare det med at jo mere sonor en lyd er, des tydeligere kan man den. Akustisk set svarer det til amplituden på lydens harmoniske komponent.

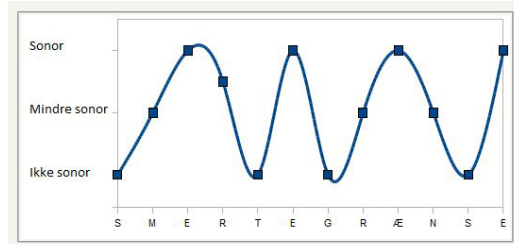
Nu kan man jo udtale de samme sproglyde mere eller mindre tydeligt, så i denne sammenhæng er sonoritet et abstrakt mål for lydens intensitet. Hvis man laver sådan en idealiseret inddeling af de danske sproglydes sonoritetsgrader, er rækkefølgen således (fra mest til mindst sonor): Vokaler > [ɸ ɔ̃ ɔ̃ j w] > [l ʁ] > [n m ŋ] > [v] > [b d g p t k f ɕ s]

Hvis man fx tager ordet *blank*, lydskrevet [blɑŋ'g], så kan man altså se at det består af en sonor kerne, nemlig vokalen [ɑ] omgivet af elementer af aftagende sonoritet, først de mindre sonore [l ŋ] og yderst de mindst sonore [b g]. Man kan også se hvordan princippet spiller ind på hvordan vi udtaler fonemeerne i forskellige kontekster. Hvis v fx står vokalnært, som i *gavl*, udtales det med det sonore [w] – [gaw'l], men hvis det står perifert, som i *ulv*, udtales det med det mindre sonore [v] – [ul'v].

I stedet for at betragte det fra et sonoritetsperspektiv kan man se det som et spørgsmål om hvor åben eller lukket talekanalen er. Groft sagt gælder det at jo mere åben talekanalen er under

artikulationen af en lyd, des mere sonor er lyden. Når man udtaler vokaler, og halv vokaler som [ɸ ɔ̃ ɔ̃ j w], er der ganske fri passage gennem talekanalen, men i artikulationen af konsonanter er der en eller anden form for blokade i mundhulen. Ved fx [l] hæves tungen så tungespidsen rører ganen, men der er fri passage langs tungens sider. I nasale konsonanter som [n m ŋ] blokerer man i mundhulen med tungen, men der er fri passage gennem næsen. I lukkelydene [b d g p t k] er talekanalen fuldstændig blokeret. Ser man igen på ordet *blank*, består det ud fra denne betragtning af en åben kerne [ɑ], omgivet af de delvist lukkede konsonanter [l ŋ], og uden om dem de komplet lukkede konsonanter [b g].

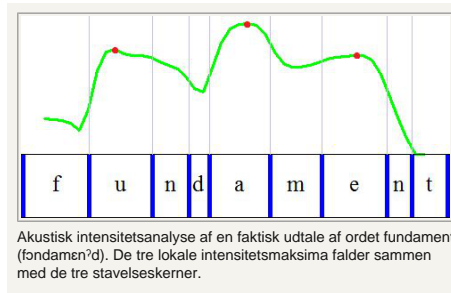
Hvad er en stavelse så?

Daglig tale, som består af mange stavelser sat sammen, kan ud fra disse betragtninger ses som en bølgebevægelse. Fra en anskuelse er det en bølgebevægelse bestående af sonoritetstoppe og -dale, og fra en anden anskuelse er det en vekslen mellem åbne- og lukkegestusser med munden. Vokalstrømmen klippes så at sige i mundrette bidder af lukkegestusserne

eller sonoritetsdalene, og til hver bid svarer der således én stavelse.

Det er nok vanskeligt at få entydigt svar på om vi som sprogbrugere intenderer at producere stavelser, eller om stavelsen er et biprodukt af sproproduktionen. Vi kan forestille os stavelser som nogle byggeklodser af en for sprogbrugeren hensigtsmæssig størrelse, enten i forhold til hvordan de produceres med taleorganerne, eller hvordan de processeres i hjernen, og derfor bliver sproget organiseret i stavelser; det er meget muligt at vi foretrækker at få serveret sproget i små informationspakker af nogenlunde ensartet størrelse. På den anden side kan vi forestille os at fornemmelsen af at sproget er opdelt i stavelser er en simpel bivirkning af behovet for at skabe kontrast mellem lydene, og det gør vi nu engang bedst ved at veksle mellem maksimalt åbne og maksimalt lukkede lyde.

Uanset hvor stavelserne kommer fra så er de essentielle i det enkelte sprogs lydstruktur. Sproghistorisk spiller stavelsen en betydelig rolle idet konsonanter der står sidst i stavelsen, i coda, helt universelt i langt højere grad svækkes og forsvinder end konsonanter der står i stavelsens onsets. Tænk fx på hvordan hhv. *d* og *g* udtales i fx *dag* og *god*. Endvidere har vi til alle tider i alle kulturer benyttet stavelser til at danne rytme i digtning og sangskrivning,

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk
 Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter
 engelsk esperanto Formidling fransk identitet
 konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord
 ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion
 romanske sprog russisk Sjøv skriftsprog sprogdød Sproggeografi
 sprogvort Sprogpolitik sprogteknologi
 svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale
 Underholdning video vokaler

Arkiv

- juni 2018
- maj 2018
- april 2018
- marts 2018
- februar 2018
- januar 2015
- december 2014
- november 2014
- maj 2014
- marts 2014
- februar 2014
- oktober 2013
- august 2013
- marts 2013
- januar 2013
- december 2012
- november 2012
- oktober 2012
- september 2012
- juli 2012
- juni 2012
- maj 2012
- april 2012
- marts 2012
- februar 2012
- januar 2012
- december 2011
- november 2011
- oktober 2011
- september 2011
- august 2011
- juli 2011
- juni 2011
- maj 2011
- april 2011
- marts 2011
- februar 2011
- januar 2011
- december 2010
- november 2010
- oktober 2010
- september 2010
- juni 2010
- maj 2010

Resources

- Ethnologue: Languages of the World
- Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
- LL-Map: Language and Location
- Minority Rights Group
- Omniglot. Writing Systems and Languages of the World
- UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
- World Atlas of Linguistic Structures (WALS)

Resurser

- Bogstavlyd
- Dansk sprognævn
- Den danske ordbog
- Dialekt.dk
- dk.kultur.sprog
- Korpus.dk
- Nye ord i dansk på nettet (NOID)
- Ordbog over det danske sprog
- Ordned. Dansk sprog i ordbøger og korpus
- Sproget.dk
- Svenska Akademien
- Ø (Schwa.dk)

hvilket vidner om at vi er bevidste om stavelelsesbegrebet og kan udnytte det ekspressivt.

[Næste gang](#) vil jeg fortælle om brud på sonoritetsprincippet og hvorfor det er særligt vanskeligt at tælle stavelser i dansk.

Ruben Schachtenhaufen, *ph.d.-studerende, cand.mag.*
Internationale Sprogstudier og Vidensteknologi, Copenhagen Business School
[schwa.dk](mailto:rschwa@cbs.dk)

Læs også:

1. [Stavelser, del 2: Utydelige danske stavelser](#) Sonoritetshierarki for de almindeligste danske sproglyde. I mit tidligere indlæg her på Sproguseet fortalte jeg om at stavelser i verdens sprog som regel er opbygget efter sonoritetsprincippet som siger at...
2. [Er dansk sværere at tilegne sig end svensk?](#) Det høres ofte at dansk er svært for udlændinge. En tværsproglig undersøgelse baseret på 18 sprog peger på en svær begyndelse også for danske babyer. Undersøgelsen er baseret på de...
3. [Meget er stadig maj...](#) Seks moderne danske talesprog, dvs. dialekter, er undersøgt. Fra øst: bornholmsk (Rønne), københavnsk (Østerbro), sydsjællandsk (Næstved), østfynsk (Nyborg), sønderjysk (Sønderborg) og vestjysk (Skjern). Resultaterne vil være overraskende for somme.
4. [Slarvig danska?](#) När skandinaver samtalar kan de använda sitt eget modersmål: Om en svensk ställer en fråga till en dansk på svenska, så kan den i sin tur svara på danska. Det...

Tagget med: Akustik, artikulation, bogstaver, coda, Dansk, fonem, fonetik, fonologi, gestus, halvvokaler, hjernen, intensitet, klang, konsonanter, konsonantgrupper, likvider, lyde, nasaler, obstruenter, onsets, sonoritet, sproglyde, sprogvidenskab, stavelser, stemt, talekanalen, Udtale, universaler, vokaler

10 kommentarer

Kirsten Klercke

5. maj 2010 • 03:40

Vokalharmoni har jeg hørt anført i forbindelse med tyrkisk – som jeg desværre ikke ved så meget om. Det er et sprog med en relativt ung skriftreform, fra Atatürk, fadertyrken (?) så stavningen er noget nemmere at have med at gøre end på dansk. Men der synes at være en slags påbud om at visse vokaler ikke skal findes i samme ord, et rent i, i modsætning til (jeg kan ikke lydtegne for det) 'et blødt i' kan ikke sameksistere med et a eller et y, altså ü, så da man så skulle transformere fremmed ordet minibus til tyrkisk blev det til münübüs, ret cute – jeg er som sagt ikke så vidende, her – men hvis der er noget om snakken, er det da ret spændende -

Svar

Ruben Schachtenhaufen

6. maj 2010 • 15:02

Vokalharmoni findes i en del sprog, bl.a. også finsk. Det kan endda være forskellige ting der skal harmonere. I tyrkisk skal alle vokaler i hjemlige ord være enten fortungvokaler eller bagtungevokaler. I andre sprog skal alle vokaler enten være rundede eller urundede. I dansk er der også en stærk tendens til at schwa (det tryksvage e) er urundet efter urundede vokaler, fx i 'vise', men rundet efter rundede vokaler, fx i 'huse'. Så vokalharmoni er måske ikke så fremmedartet som det lyder. Vi tænker nok bare ikke så meget over det på dansk fordi vi skriver lydene med samme bogstav.

Svar

Kirsten Klercke

7. maj 2010 • 03:26

Tak fordi du gad svare! – Det er jo lidt betænkeligt at jeg skriver ret spontant på en side som denne og uden at fundere meget over hverken stavning eller kommatering. Selv om jeg åbenlyst er ret vidende om feltet har jeg dog amatørrens fascination af det – også fordi sammenhængen mellem lyd og skrift – eller den manglende sammenhæng – giver problemer: ordblindhed, indvandrerundervisning, former for 'musikterapi', talepædagogik er felter, hvor det berøres- men jeg er kun filosof og ikke selv så 'lydhør', så det er meget fint at høre om!

Svar

april 2010
marts 2010
februar 2010
januar 2010
december 2009
november 2009
oktober 2009
september 2009
august 2009
juli 2009
juni 2009
maj 2009
april 2009
marts 2009

Bjørn A. Bojesen

7. maj 2010 • 05:42

@Ruben Schachtenhaufen

Onset:

Er det rigtigt at "onset" er den etablerede betegnelse på dansk for det der kommer foran kernen og codaen? Vil jeg blive forstået hvis jeg fx siger "optakt"?

(Det er ikke for at kritisere dit sprog, jeg vil blot gerne selv have et alternativ!). :-)

Svar

Ruben Schachtenhaufen

7. maj 2010 • 09:07

'Onset' er en betegnelse der bruges internationalt og også i Nina Grønnums (danskspregede) lærebøger 'Rødgrød med fløde' og 'Fonetik og Fonologi', som jeg er opdraget med.

Jeg synes det er helt fint at udvikle en dansk terminologi, hvilket der også er stor tradition for inden for faget, men lige 'optakt' er jeg ikke så glad for, da jeg i forvejen bruger det om de stavelser der kommer før den første betonedede stavelse i en ytring, men det er muligvis bare mig.

I ældre andre traditioner bruges betegnelserne 'forlyd' og 'udlyd'. De kan dog være misvisende idet de vist oftest blot betegner en ordinitial og ordfinal lyd.

@ Kirsten: Din interesse er værdsat, uanset hvor meget du så ved om det i forvejen (og stavning og kommatering er overvurderet efter min mening, så bare klø på :)

Svar

Bjørn A. Bojesen

7. maj 2010 • 23:09

@Ruben

Tak for svar!

Tja, vi må lægge hovederne i blød...

Svar

Martin Persson

14. maj 2010 • 20:10

På svenska säger vi "ansats" om "onset". "Upptakt" är även hos oss upptaget av den första, obetonade stavelsen i ord som da "betegnelse".

Svar

Ruben Schachtenhaufen

14. maj 2010 • 21:16

'Ansats' lyder godt. Det tror jeg jeg vil tage til mig.

Svar

Ole Stig Andersen

14. maj 2010 • 21:21

Ja, for 'onset' bruges jo også i beskrivelsen af lukkelyde hvor man taler om deres VOT = Voice Onset Time.

Svar

Trackbacks

1. [To artikler om stavelser på Sproguseet | Schwa.dk](#)

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.